

UDK: 347.2
izvorni znanstveni rad
primljen 27. veljače 2007.

Mr. sc. Alena Jurić,
asistent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru

SPECIFICATIO

U ovisnosti od toga po kojem kriteriju se prosuđuje je li nastala nova stvar (proizvod) specifikacijom (preradom) te uz koje pretpostavke proizvod stječe vlasnik (vlasnici) materijala a uz koje preraditelj, u uvjetima kada ugovora nema, odnosno kada ne postoji bilo kakva pravna osnova za stjecanje vlasništva izuzev zakona, razlikuju se rješenja u različitim pravnim poredcima. U suvremenim tržišnim uvjetima poslovanja, gdje je ugovor važan instrument istog, ovo pitanje i njegovo zakonsko rješenje dobiva dodatno na značenju poradi razloga pravne sigurnosti. Još od doba klasičnog rimskog prava se raspravljalo o kriteriju kojim se procjenjuje je li preradom nastala nova stvar, ili je ostala ona prijašnja, gdje su granice između starog i novog te tko je vlasnik prerađene stvari. U radu se najviše govori o zakonskim rješenjima ovog pitanja u Republici Hrvatskoj te o njihovoj usklađenosti s današnjim tržišnim načelima. S obzirom da je Bosna i Hercegovina u procesu donošenja novih propisa, s ciljem razvoja već postojećih, autor drži da iskustva susjedne države mogu biti od pomoći u istom.

Ključne riječi: specificatio, preraditelj, vlasnik materijala, priraštaj, načelo supstancije, proizvodno načelo

1. Uvod

Uklanjanjem društvenog vlasništva pravni sustav Republike Hrvatske¹ krenuo je putem svoje reintegracije u tzv. kontinentalnoeuropski pravni krug zemalja, srednjoeuropske skupine². Riječ je o sustavu koji počiva na idejama slobode pojedinca, odnosno slobode privatnog vlasništva, ugovaranja i nasljeđivanja. Shodno tome, danas se Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima³ može pohvaliti posebnim odjeljkom pod nazivom "Stjecanje priraštaja" u kojem nalazimo rješenja pitanja specifikacije odnosno prerade⁴, o čijim detaljima će u nastavku rada biti riječ. Preradom, uz ispunjenje određenih

1) U nastavku rada koristit ćemo se kraticom RH

2) O ovome: Gavella, N, Alinčić, M., Klarić, P., Sajko, K., Tumbri, T., Stipković, Z., Josipović, T., Gliha, I., Matanovac, R., Ernst, H., Teorijske osnove građanskog prava, Građansko pravo i pripadnost hrvatskog pravnog poretka kontinentalnom pravnom krugu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Zavod za građansko-pravne znanosti i obiteljsko pravo – Poslijediplomski studij za znanstveno usavršavanje iz građanskopravnih znanosti, Zagreb, 2005.

3) Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima je prvi put objavljen u Narodnim novinama, br. 91/96, stupio je na snagu 1. siječnja 1997. godine, dalje: 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 114701 (u nastavku: ZV)

4) Prerada je termin koji se u značenju pojma specificatio (od lat. species – izgled, oblik i facere – učiniti,

pretpostavki, nastaje priraštaj.⁵ Riječ je o vanjskom priraštaju i to onom trajne prirode.⁶ Pravni karakter priraštaja se ogleda u tome što se na njega protežu svi pravni odnosi koji postoje na glavnoj stvari po načelu *accessorium sequitur principale* tj. da sporedno dijeli sudbinu glavnoga. Posljedice toga su mnogobrojne: otuđivanjem glavne stvari, otuđuje se i priraštaj; zalaganjem glavne stvari zalaže se i priraštaj; nepokretnost glavne stvari čini i sporednu nepokretnom; tko je vlasnik glavne stvari vlasnik je i priraštaja itd.

Premda su ova pravila, s obzirom da su zakonska, supsidijarnog karaktera, odnosno dolaze do izražaja samo ako ne postoji neki drugi pravni temelj, to ne umanjuje njihovo značenje. Naime, tržišni odnosi, što implicira i pitanje vlasništva, su najčešće regulirani ugovorom, ali poradi pravne sigurnosti ne smiju se nipošto zanemariti slučajevi u praksi kada nema ugovora, odnosno nekoga drugog pravnog temelja, izuzev zakona, na kojem se stječe taj i takav priraštaj. U ovisnosti od toga po kojem kriteriju se prosuđuje je li nastala nova stvar (proizvod) te uz koje pretpostavke proizvod stječe vlasnik (vlasnici) materijala a uz koje preraditelj, razlikuju se rješenja glede stjecanja vlasništva proizvoda u različitim pravnim poredcima.

2. Prerada prema propisima RH te prema propisima koji su bili od utjecaja na njezina rješenja

2.1. Definiranje prerade stvari te njezine normativne pretpostavke

ZV ne definira izravno preradu, nego se iz konteksta zakonskih odredaba koje o njoj govore daju izvući zaključci o eventualnoj definiciji. Oni su u skladu i s dosadašnjim teorijskim poimanjem prerade koje seže još od rimskog prava. Tako, prerada je radom izvršena promjena na stvari, nakon čega ona postaje drugom stvari⁷ ili prerada jest pre-

načiniti) koristi u vlasničkopравnim zakonima kako RH tako i susjednih joj država. Zbog toga ćemo u nastavku rada služiti se s pojmom 'prerada' premda je u suvremenim europskim zakonodavstvima ovaj institut prepoznatljiv pod nazivom *specificatio*.

5) Pod priraštajem (*accessio*) u užem smislu riječi podrazumijevamo sve ono što se razmjerno trajno sjedinilo s drugom stvari, na način da je postalo njenim sastavnim dijelom. No, pojam priraštaja se proširuje i na stvari koje su se pretvorile u nove preradom, sjedinjenjem (spajanjem, miješanjem) te na plodove i dijelove stvari koji su se od nje odvojili. Svima je zajednički nastanak faktičnih promjena na dotadašnjem objektu prava koje, kao posljedicu, izazivaju odgovarajuće pravne učinke. Naime, faktične promjene na stvari odnosno priraštaj izaziva kako stvarnopravne tako i obveznopravne učinke. S obzirom da odnosi stjecatelja i prethodnog vlasnika nisu regulirani pravnim poslom ili nekom drugom pravnom osnovom, obveznopravni odnosi će se procjenjivati prema pravilima obveznog prava o obvezama iz posloводства bez naloga, stjecanja bez osnove i naknade štete. Više o ovome: Gavella, N., Josipović, T., Gliha, I., Belaj, V., Stipković, Z., *Stvarno pravo*, Informator, Zagreb, 1998., s. 379-409.

6) Da bi nastao vanjski priraštaj, potrebno je da se nešto vanjsko odnosno što dolazi izvana (tuda stvar, tudi rad ili tudi novac) sjedini s vlasnikovom stvari. Dakle, vanjski priraštaj stječe onaj s čijom stvari se nešto spojilo, odnosno onaj čija stvar je prerađena a ne netko tko tuđe stvari preradi, sjedini sa svojima, pomiješa ili smiješa svojom voljom ili bez nje (osim ako ga poseban pravni temelj na to ovlašćuje). Pravne posljedice spajanja i miješanja su takve da na novonastaloj stvari zbog priraštaja nastaje suvlasništvo s veličinom udjela koji je razmjernan vrijednosti svake pojedine stvari i korisnog rada u trenutku spajanja, odnosno miješanja dok obveznopravna pravila određuju ima li neki od suvlasnika pravo potraživati naknadu i od koga. Vidjeti: čl.148. i 149. ZV, više o vome: Gavella, N., Josipović, T., Gliha, I., Belaj, V., Stipković, Z., *Stvarno pravo*, Informator, 1998., s. 384-409 i Gavella, N., *Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima - bitne novosti*, s osobitim osvrtom na stjecanje vanjskog priraštaja nekretnine, *Pravo u gospodarstvu*, br. 6/1997., s. 917-931.

7) Žuvela, M., *Vlasničkopравni odnosi*, Organizator, Zagreb, 1996., s. 151.

tvaranje jedne stvari u drugu⁸. Možemo, također, reći da je riječ o preradi jedne ili više stvari u drugu stvar koja se po ekonomsko socijalnim mjerilima smatra novom i različitom.⁹ Primjerice, zlatar napravi od neobrađenog zlata, koje pripada drugoj osobi, prsten, od komada drveta kipar napravi statu, netko od tuđeg materijala sašije sebi odijelo i sl. Ljudskim radom se može djelovati kako na jednu tako i na više stvari. U ljudsku radnju se, pak, ubrajaju i one radnje koje čovjek izvrši uz pomoć raznih oruđa, strojeva, životinja itd. S obzirom da ljudski rad može biti štetan i koristan, u ovom radu ćemo zanemariti posljedice štetnog rada a pažnju ćemo usmjeriti na posljedice korisnoga rada. Tako se korisnim radom može povećati vrijednost stvari ili se spriječiti njezino smanjenje, odnosno propadanje, bez mijenjanja njezina identiteta¹⁰ a može je se, također, toliko promijeniti da ona prestane biti dotadašnja stvar, odnosno da postane nova stvar, s novim identitetom.¹¹

Dakle, ako se stvari poveća vrijednost, neće nastati nova stvar, nego će rad, kao sporedna stvar, prirasti glavnoj (čl. 150. st. 1. ZV). Onaj tko je uložio rad imat će pravo samo na naknadu, izuzev ako među njima postoji pravni odnos kojim je sve to drugačije regulirano. Ovdje su, dakle, učinci obveznopravne prirode a ne stvarnopravne jer stara stvar nije prestajala postojati. Ako, pak, prestane identitet prijašnje stvari (stvar je propala, prestala postojati), doći će i do prestanka prava vlasništva na njoj pa se postavlja pitanje komu novonastala stvar tada pripada. Ta nova stvar je, dakle, proizvod korisnog rada, odnosno prerade jedne ili više stvari. Prijašnja stvar (stvari) od koje (kojih) je preradom nastao proizvod je propala, odnosno prestala postojati. Nastali proizvod, pak, potječe od materijala jedne osobe (ili više njih) te rada druge osobe pa, ukoliko prethodno nisu valjano regulirali svoj odnos, jasno da se postavlja pitanje njegova pravnog pripadanja a odgovor nalazimo u zakonu, kao što je to već spomenuto. Ukratko, tražene pretpostavke su sljedeće:

- a) jedna ili više stvari je ljudskim radom prerađena u novu stvar (proizvod),
- b) preraditelj je preradio tuđi materijal,
- c) nije postojao pravni odnos preraditelja i vlasnika materijala kojim bi se odredilo kome pripada novonastali proizvod.

Istina, osim ovog slučaja, gdje je do prirastanja preradom došlo bez ugovora, postoje i slučajevi gdje do njega dolazi i kada preraditelj preradi vlasnikovu stvar na temelju ugovora s nekom drugom osobom ili, pak, na temelju nevaljanog ugovora o radu.

8) Romac, A., Rimsko pravo, Pravni fakultet Zagreb, 1998., s. 186.

9) Buccisano, Specificazione (diritto privato), Enc. Dir., XLIII, s. 270; Tabet, Specificazione, NDI, XVII, s. 1088. Izvor: Rašović, Zoran P., Stvarno pravo, Beograd 2005., s. 135.

10) O prirastanju sporedne stvari glavnoj ili akcesiji govori se kada dođe do sjedinjenja dvije ili više stvari od kojih jedna zadržava svoju dotadašnju egzistenciju a druga postaje sastavni dio prave, gubeći pri tome svoju samostalnost. Prvu nazivamo glavnom a drugu sporednom te tako sporedna po načelu atrakcije (privlačenja) prirasta glavnoj i i postaje vlasništvo vlasnika glavne stvari. Ona, dakle, slijedi sudbinu glavne stvari (accessio cedit principali). Jasno da stvari nisu glavne i sporedne same po sebi, nego to postaju u svom međudodnosu. Zanimljivo je to da se na ovaj način tumačio priraštaj općenito u rimskom pravu razlikujući spajanje pokretne stvari s pokretnom te pokretne s nepokretnom. Više o tome: Horvat, M., Rimsko pravo, Školska knjiga Zagreb, 1977., s. 138 - 139. te Romac, A., Rimsko pravo, Pravni fakultet Zagreb, 1998., s. 184 - 186. Inače, prirastanje sporedne stvari glavnoj jedan je od oblika stjecanja vanjskog priraštaja (trajne prirode) uz prirastanje sjedinjenjem i prirastanje preradom.

11) O ovome: Gavella N., Josipović, T., Gliha, I., Belaj, V., Stipković, Z., Stvarno pravo, Informator, Zagreb, 1998., s. 404 - 407.

Do prerade dolazi slučajno ili protiv volje vlasnika materijala. Da su se nekim slučajem preraditelj i vlasnik (vlasnici) stvari nalazili u nekom pravnom odnosu (na temelju ugovora o djelu, radu, poslovođstvu bez naloga itd.), slučaj bi se tretirao kao da je sam vlasnik (vlasnici) preradio svoju stvar (stvari).¹² Iz ovoga, per analogiam, se zaključuje kako neposredni izvršitelj radnje koji preradi svoju ili nečiju stvar u ime drugoga, a ne u svoje ime, ne smatra se preraditeljem. Preraditelj je onaj koji prerađuje sam u svoje ime ili je preraditelj gospodar posla u čije ime prerađuje netko drugi. U ovisnosti od pravnog temelja kojim je reguliran odnos preraditelja i vlasnika stvari ovaj potonji bi imao ili ne bi imao obvezu naknade prema preraditelju. No, ovdje to nije bitno jer, zbog nepostojanja adekvatnog pravnog temelja, zakon regulira sve svojim odredbama o stjecanju vlasništva preradom tuđe stvari.

2.2. Prerada stvari prema propisima rimskog prava i ZOVO-a, precedenta ZV-u, u odnosu na ZV RH

Još od doba klasičnog rimskog prava se raspravljalo o kriteriju kojim se procjenjuje je li preradom nastala nova stvar, ili je ostala ona prijašnja te gdje su granice između starog i novog. Bio je to spor filozofske prirode gdje se zanemarivala kreativnost ljudskog rada. O pitanju gdje su granice starog i novog kao i o pitanju kome pripada nova stvar u rimskom pravu¹³ podijeljena su bila mišljenja između škole prokulovaca i škole sabinovaca.

Tako, prokulovci, koji su slijedili učenje Aristotela, tvrdili su kako je stvar određena svojom formom, što znači da ako stvar promijeni svoju formu promijenila je i identitet, postala je nova stvar. S obzirom da ta novonastala stvar nije ranije postojala, smatrali su da ona treba pripasti preraditelju po načelu da ničija stvar pripada okupantu (*res nullius cedit primo occupanti*). Zbog ovoga bi na novoj stvari, po njima, vlasništvo stjecao onaj tko je prvi prisvojio, okupira, a to je bio preraditelj. Naime, ta nova stvar je, tvrdili su, imala novu socijalnu svrhu. Za razliku od njih, sabinovci, sljedbenici stoičkog materijalizma, su značenje pridavali suštini - materiji pa kako ona ostaje ista, smatrali su da preradom nije nastala nova stvar niti se promijenilo vlasništvo. Po njima bi vlasništvo nove stvari pripadalo vlasniku materije.

Paulus, pristaša škole sabinovaca, je kasnije uočio da je tu češće riječ o razaranju nego o preradi materijala, iz čega bi se moglo zaključiti da pravo dotadašnjeg vlasnika prestaje a da novu stvar stječe preraditelj. Ova stajališta Justinijan je objedinio uvevši pravilo po kojem se smatra da je nastala nova stvar ako se ne može uspostaviti prijašnje stanje materijala (vino se ne može vratiti u grožđe) a ako se stvar može vratiti u prijašnje stanje, nije riječ o novoj stvari. Ako je, pri nastanku nove stvari, preraditelj bio bona fide, stvar bi pripala preraditelju. Ako se, pak, stvar mogla vratiti u prijašnji oblik, pripala bi vlasniku materijala od kojeg je napravljena. Preraditelju bi stvar pripadala i u slučaju kada je on bio suvlasnik materije.

Strana koja bi preradom izgubila svoju materiju i svoj rad imala je pravo na naknadu štete. Dakle, ovdje se mogućnost restitucije procjenjivala s obzirom na mogućnost uspostave ranijeg stanja materijala, pri čemu se nije uzimalo u obzir eventualno uni-

12) Više o tome: Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva preradom, sjedinjenjem, izgradnjom zgrade i odvajanjem plodova, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1-2/1981, s. 40 - 48.

13) Izvori: Horvat, M., Rimsko pravo, Školska knjiga Zagreb, 1977., s. 140. i Simonetti, P., Građenje na tuđem zemljištu, Svjetlost, Sarajevo, 1982., s. 32.

štenje preraditeljevog rada. Prema pandektarnom pravu¹⁴, rad se u odnosu na materijal smatrao glavnom stvari zbog čega bi materijal prirastao radu a vlasnikom proizvoda bi postajao preraditelj. Međutim, pravni učinak je bio ovisan o poštenju preraditelja. S obzirom da vrijednost uloženog rada i vrijednost materijala se nisu smatrale bitnima, nepošteni preraditelj nije mogao postati vlasnikom proizvoda ni kada je vrijednost rada bila veća od vrijednosti materijala. Vlasnik bi, naravno, onom drugom dugovao naknadu za materijal ili tuđi rad kojim se okoristio.

Kada govorimo o propisima ZOVO-a¹⁵, kao precedenta ZV-u, treba napomenuti da se slijedom odredbe čl. 22. st. 3. ZOVO-a primjenjivalo načelo kojim je vlasništvo novonastale stvari stjecao ili preraditelj ili vlasnik materijala a i načelo kojim su njih obojica postajali suvlasnici.¹⁶ Što bi se konkretno od ovoga primjenjivalo, ovisilo je o ispunjenju zahtijevanih pretpostavki. Tako, da bi vlasnikom proizvoda postao preraditelj, tražila se njegova savjesnost tijekom prerade te da je vrijednost njegovog rada veća od vrijednosti materijala. Da bi preraditelj i bivši vlasnik materijala postali suvlasnici, tražila se savjesnost preraditelja tijekom prerade te da su vrijednosti rada i utrošenog materijala jednake.¹⁷ Ova jednakost se trebala tumačiti u sudskoj praksi kao približna jednakost.¹⁸ Premda to nije izričito bilo propisano iz ostalih odredaba o preradi, izvodio se zaključak da u slučajevima kada preraditelj nije bio pošten vlasništvo bi stjecao vlasnik (ili vlasnici) materijala jednako kao i onda kada bi vrijednost rada savjesnog preraditelja bila manja od vrijednosti materijala.

Savjesnim preraditeljem se smatrao onaj koji nije znao, niti je morao znati, da mu ne pripada stvar koju prerađuje i da između njega i vlasnika materijala ne postoji pravni odnos iz kojega bi za njega proizlazilo ovlaštenje da preradi materijal tog vlasnika.¹⁹ Ova definicija o savjesnom preraditelju proizašla je analogijom iz definicije o savjesnom posjedniku (čl. 72. st. 2. ZOVO). Tako je iz pandektarnog prava bila usvojena pretpostavka savjesnosti. Također, bilo je propisano čl. 47. st. 2. ZOVO-a da se relevantnim smatra samo onaj rad koji bi stvorio novu vrijednost a ne i onaj, a contrario, kojim bi vrijednost stvari ostala ista, odnosno umanjena. Pri tome nije bitno koliko je preraditelj rada uložio, nego koliko se objektivno nove vrijednosti stvorilo tim radom. S obzirom da ovaj ljudski rad kojim se prerađuje materijal nije pravni posao, za njegovo izvršenje se ne traži poslovna sposobnost.

14) Izvor: Gavella N., Stjecanje prava vlasništva stvaranjem nove stvari, Privreda i pravo, br. 12/1980, s. 27

15) Zakon o osnovnim vlasničko-pravnim odnosima, Službeni list SFRJ, br. 6/80

16) Više o ovome: Gavella N., Stjecanje prava vlasništva stvaranjem nove stvari, Privreda i pravo, br. 12/1980., s. 24 - 37.

17) Ovakvo rješenje postoji i u sadašnjem Zakonu o vlasničko-pravnim odnosima FBiH, br. 6/98, 29/03 gdje pod nazivom 'Stjecanje prava vlasništva novoizgrađene stvari', čl. 25. st. 3 - 4. nalazimo sljedeće: "Ako je netko od tuđeg materijala svojim radom izradio novu stvar, ona mu i pripada ako je savjestan i ako je vrijednost rada veća od vrijednosti materijala". U st. 3. istog članka nadodaje se da ako su vrijednost rada i materijala jednake nastaje suvlasništvo. U radnoj verziji nacrtu Zakona o stvarnim pravima BiH, u čl. 119. st. 3 - 4. nalazimo isto rješenje pod nazivom 'Izrađena stvar'. Nacrt je objavljen u Zborniku radova, Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, Četvrto međunarodno savjetovanje, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru i Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Neum, lipanj 2006., s. 502 - 580. Dakle, i dalje postoje različita pravila za preradu i sjedinjenje te pravilo da i preraditelj sam može steći vlasništvo proizvoda, uz ispunjenje određenih pretpostavki, što je po ZV RH nedopušteno.

18) Vidjeti: Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva stvaranjem nove stvari, Privreda i pravo, br. 12/1980, bilješka br. 21., s. 29.

19) Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva preradom, sjedinjenjem, izgradnjom zgrade i odvajanjem plodova, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1-2/81, s. 44., bilješka br. 25.

Nije postojala odredba o diobi suvlasništva nastalog preradom, ali je čl. 23. st. 3. ZOVO-a bio regulirao pravo na diobu isplatom kod suvlasništva nastalog sjedinjenjem (spajanjem, miješanjem) stvari. Teoretičari su, uglavnom, smatrali da ovu odredbu koja se odnosi na diobu isplatom sudska praksa treba primijeniti i na slučajeve suvlasništva nastalog preradom stvari i tako popuniti postojeću pravnu prazninu. Tada bi savjesni suvlasnik zahtjev mogao postaviti nesavjesnom suvlasniku u roku od godinu dana od spajanja ili miješanja stvari bilo za isplatom ili da ga on isplati i zadrži stvar.

Naime, ZOVO je razlikovao pravila predviđena za preradu (čl. 22. st. 3.) od onih za sjedinjenje stvari više vlasnika u jednu stvar (čl. 23.). Svoje uporište je našao u teoriji onih njemačkih i švicarskih teoretičara koji su uvažavajući kreativni rad (pri stvaranju nove stvari) prednost davali primjeni pravila o preradi u onim spornim²⁰ slučajevima kada bi nova stvar nastala spajanjem ili miješanjem već gotovih dijelova. Naime, o preradi se radilo gdje je god do sjedinjenja dolazilo ljudskim radom. Dok se za preradu tražio nastanak nove stvari i to se prosuđivalo prema shvaćanju u prometu za sjedinjenje se tražila nerastavljivost. Kod sjedinjenja svi bivši vlasnici materijala postajali su suvlasnici, o čemu je već bilo riječi, a kod prerade vlasnik je mogao biti bilo preraditelj, bilo bivši vlasnik materijala, bilo obojica u suvlasništvu. Kod prerade se tražila savjesnost preraditelja, dok se kod sjedinjenja nije tražila ta pretpostavka.

Međutim, i kod suvlasništva je postojao izuzetak u čl. 23. st. 3. ZOVO-a kojim u suvlasničku zajednicu, kada se steknu uvjeti za to, ne bi ulazio onaj vlasnik čija je vrijednost materijala bila neznatna u odnosu na vrijednost ostalih stvari s kojima se sjedinila. Njemu bi pripadao samo obveznopravni zahtjev. Ukoliko je netko zbog prerade pretrpio štetu za koju je drugi odgovoran, imao je pravo i na njezinu naknadu.

ZOVO je sadržavao i odredbe o preradi vlastite stvari (čl. 22. st. 1. i st. 2.). Znači, preradom vlasnik materijala bi originarno stjecao vlasništvo i kada bi preradio vlastitu stvar. Ova odredba je ugrožavala prava trećih koja su postojala na materijalu koji je prerađen. Naime, time su prestajala ranije pravo vlasništva i prava trećih koja su teretila stvar, što je bilo negativno po sveukupni pravni život.

Tako je, u to vrijeme, prihvaćeno proizvodno načelo²¹ koje je omogućavalo prera-

20) Neki teoretičari su smatrali, a contrario, da u slučaju kada netko smiješa ili spoji u novu stvar već gotove dijelove koji se tijekom prerade nisu uopće promijenili treba primijeniti pravila o sjedinjenju spajanjem ili smješom a ne pravila o preradi.

21) S obzirom da je priraštaj najčešće rezultat nečijeg rada, prema proizvodnom načelu priraštaj pripada onome tko je stvar proizveo svojim radom. Naime, uzima se u obzir kreativan ljudski rad kojim se stvara nova vrijednost zbog čega se on, kao takav, i vrednuje. Riječ je o radu koji je tako djelovao na stvar da je ona pod njegovim utjecajem izmijenila svoj identitet, prestala biti ona stvar koja je do tada bila i postala neka nova stvar odnosno stvar jedne vrste je postala stvar druge vrste. Primjerice, netko svojim radom može pridonijeti nastanku ploda vlasnikove stvari ili vlasnikovu stvar preraditi ili spojiti s nečijom drugom stvari. U rimskom pravu proizvodno načelo se nije uvažavalo pa je preraditelj imao eventualno samo obveznopravne zahtjeve glede priraštaja. To znači da bi onaj tko neovlašteno obradi tude zemljište imao pravo na naknadu samo nekih troškova a ne i na plodove koje bi proizveo. Proizvodno načelo su afirmirala srednjovjekovna prava. Naime, tu bi prvenstveno proizvođač stekao pravo na plodove pod uvjetom da je tude zemljište obrađivao izvršavajući svoje pravo na urađeno ili rađajući u dobroj vjeri, odnosno misleći da mu to pravo pripada. Ovo načelo se još više afirmiralo u socijalističkim zemljama, ali u isto vrijeme i kompromitiralo zbog svoje radikalne verzije. Ovo je načelo, u svojoj radikalnoj verziji, omogućavalo stjecanje priraštaja stvari, iako ju se nepošteno posjedovalo i bez nekog pravnog temelja. Primjena proizvodnog načela u ovako radikalnoj verziji posljedica je marksističkog učenja o odnosu sredstava za proizvodnju i ljudskog rada u proizvodnji materijalnih dobara, i vulgarizacije tog učenja. Ono se, samo kao korektiv, koristi i u pravnim poredcima kontinentalnoeuropskog pravnog kruga s tima da primat, ipak, pripada supstancijalnom načelu. O tome: Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva stvaranjem nove stvari, Privreda i pravo, br.1271980., s. 24. i Gavella, N., Josipović, T., Gliha, I., belaj, V., Stipković, Z., Stvarno pravo, Informator, 1998., s. 381.

ditelju da i sam postane vlasnik novonastale stvari, sjedinjene od stvari više vlasnika. S obzirom da se postavljalo i pitanje trenutka procjene vrijednosti rada (a i materijala), u slučaju spora vrijednost se prosuđivala u trenutku donošenja prvostupanjske presude. Ovo rješenje je kao analogno preuzeto iz odredaba srodnog instituta građenja na tuđem zemljištu. (čl. 24. st. 2. i 25. st. 4. ZOVO-a). Bilo da je preraditelj stekao vlasništvo novonastale stvari, bilo da je to stekao vlasnik materijala, dužni su jedan drugome naknaditi korist koju su imali od rada odnosno materijala. Rješenja za to nalazimo u ZOO-u²² kod stjecanja bez osnove (čl. 1111-1120).

Razlika u rješenjima između prijašnjeg ZOVO-a i sadašnjeg ZV je očigledna. Dok je ZOVO favorizirao proizvodno načelo, sadašnji ZV prednost daje načelu supstancije²³ priklanjajući se tako kontinentalnoeuropskom pravnom krugu zemalja, srednjoeuropskoj skupini. ZOVO nije prihvatio Justinijanov kriterij rastavljalivosti poradi procjene je li nastala nova stvar nego je, po uzoru na njemačko i švicarsko pravo, usvojio kriterij 'shvaćanja u prometu'.²⁴ Tako se smatralo da ako je stvar samo popravljena onda je ostajala ista stara stvar; a ako bi bila prerađena u novu stvar, to bi se vidjelo iz drugog naziva i druge vrste novonastale stvari (na pr. iz drveta se izradi stolac). Pravila o stjecanju vlasništva preradom tuđe stvari nisu se odnosila na društveno vlasništvo.

Inače, treba napomenuti da se današnjim ZV u novu stvar radom mogu pretvoriti samo pokretnine npr. iz srebra se napravi određeni nakit, iz grožđa vino itd. Prema važećim propisima nekretninu²⁵ se više ne može, kao ranije, preradom pretvoriti u novu

22) Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 53/91., 73/91., 3/94., 107/95., 7/96., 91/96., 112/99., 35/05. U BiH je na snazi Zakon o obligacijskim odnosima, Službeni list RBiH, br. 2/92, 13/93, 13/94. Oba navedena zakona su preuzeta iz bivše SFRJ (Zakon o obveznim odnosima, Službeni list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89) s tom razlikom što je sadašnji ZOO RH osuđen na reformu dok ZOO-u BiH predstoji, također, skora reforma.

23) Prema načelu supstancije koristi od vlasnikove stvari pripadaju vlasniku te stvari iz čega proizlazi da i priraštaj, kao korist od vlasnikove stvari, pripada njemu. Ovo supstancijalno načelo karakteristika je pravnih poredaka kontinentalnoeuropskog pravnog kruga. Njega su, kao izvorno rimsko načelo, preuzeli veliki građanski zakoni kontinentalne Europe. Tako i unutarnji priraštaj (odvojeni plodovi, dijelovi stvari) nakon što su stekli svoju pravnu samostalnost i dalje pripadaju vlasniku stvari od koje su se odvojili u novu stvar. Za razliku od rimskog prava kojemu je ono bilo isključivo načelo po kojemu se steče priraštaj, suvremeni kontinentalnoeuropski građanski zakoni ga uvažavaju kao opće pravilo s tim da ga ipak korigiraju proizvodnim načelom kao iznimkom od pravila. Inačica načela supstancije je načelo atrakcije (privlačenja) po kojem vanjski priraštaj (sjedinjena, prerađena stvar) pripada onome (onima) čije stvari su privlačenjem jedna drugoj sjedinjene odnosno prerađene, sa ili bez sudjelovanja ljudskog faktora. Ovo je načelo, također, preuzeto iz rimskog prava koje nije uvažavalo korisni ljudski rad kao pretpostavku koja bi, eventualno (uz ispunjenje još nekih pretpostavki), mogla dovesti do stjecanja priraštaja od strane preraditelja. S obzirom da je ono inačica načela supstancije, uzima se, također, kao opće pravilo u kontinentalnoeuropskim građanskim zakonima. O tome: Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva preradom, sjedinjenjem, izgradnjom zgrade i odvajanjem plodova, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 1-2/1981., s. 69. i Gavella, N., Josipović, T., Gliha, I., Belaj, V., Stipković, Z., Stvarno pravo, Informator, Zagreb, 1998. s. 380 - 381.

24) Naime, i u njemačkom i u švicarskom pravu vlasništvo novonastale stvari (proizvoda) steče preraditelj pod uvjetom da vrijednost prerađenog ili preoblikovanog nije znatno manja od vrijednosti materijala (§950 BGB-a), odnosno ukoliko je vrijednost rada veća od vrijednosti materijala (Art. 726 ZGB-a) s tim da st. 2. Art. 726. ZGB-a nadodaje kako u slučaju nepoštenja graditelja sud može novonastalu stvar dodijeliti vlasniku materijala, premda je vrijednost rada nepoštenog graditelja veća od vrijednosti materijala. St. 3., istog članka govori o tome da će se na međusobna dugovanja primjenjivati pravila o naknadi štete i stjecanju bez osnove. Zanimljivo je da se u §950. BGB-a izričito nabraja da u prerađu spada, između ostalog, i pisanje, crtanje, slikanje, tiskanje, graviranje i sl. Izvor: <http://www.ibiblio.org/ais/abgb1.htm> te <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bgb/>.

25) Prema načelu jedinstvenosti nekretnine, nekretninu čini zemljišna čestica sa svime što je s njom razmjerno trajno povezano na njezinoj površini i ispod nje (čl. 9. st. 1. ZV) a prema načelu superficies solo

nekretninu. Naime, nekretnina je definirana geometrijski određenom površinom zemljišne čestice (čl. 9. st. 1 - 3. ZV i čl. 2. ZZK)²⁶. To znači da bez obzira što se nekretnini eventualno promijeni funkcija (za izgradnju, poljoprivredu..) ili stanje materije koje se određuje njenom površinom (posadi se voćnjak, izraste šuma, izgrade se poslovne prostorije) ona ostaje ista. Promjene koje su je zadesile odnose se na promjene tzv. kulture zemljišta. ZV je definirao pojam zgrade kao svaki građevinski objekt koji se razmjerno trajno povezo sa zemljišnom česticom na njezinoj površini ili ispod nje (čl. 152. st. 5. ZV) za razliku od ZOVO-a koji zgradu nije smatrao priraštajem zemljišta nego novom stvari nastalom preradom materijala u zgradu.

S obzirom da se nekretnine, prema ZV, više ne mogu preraditi, njima mogu samo prirasti po načelu atrakcije tuđe stvari, rad i novac. Onima čije su stvari odnosno rad i novac prirasli pripada samo obveznopravni zahtjev. Ovakvim poimanjem nekretnine, u ZV, pridonijelo se pravnoj sigurnosti u prometu nekretnina. To je od velike važnosti s obzirom da današnja tržišna načela zahtijevaju mogućnost kreditiranja koje je nezamislivo bez pouzdanog osiguranja potraživanja nekretninom.

Dakle, s obzirom da se samo pokretne, prema ZV-u, mogu preraditi (bilo da je riječ o više njih ili samo jednoj), primijenit će se najprije načelo supstancije a samo posredno će se primjenjivati u kombinaciji s proizvodnim načelom. Tako, prvo će se vidjeti je li moguće rastaviti sjedinjenu stvar s obzirom na faktičnu i gospodarsku komponentu.²⁷ To je odraz načela supstancije. Njegovom primjenom propada rezultat prerade. Ponekad će se, ipak, uvažiti i pravni kriterij i to u slučaju kada je rezultat prerade od osobite kulturne vrijednosti. U ovom slučaju bi beziznimno provođenje načela supstancije, odnosno zahtijevanje povratka u prijašnje stanje izazvalo štetu zbog čega se primjenjuje proizvodno načelo (čl. 148. st. 3. ZV). Preraditelj tada može zahtijevati od suda odluku kojom se određuje da je uspostava prijašnjeg stanja nedopuštena. Ako se ne može vratiti u prijašnje stanje, nastala je nova stvar koja je sjedinjena od vlasnikove stvari i tuđeg korisnog rada.

Kada preradom (isto kao kod sjedinjenja) već nastane nova stvar, a povratak u prijašnje stanje nije moguć, odnosno nije dopušten, nastaje suvlasništvo razmjerno vrijednosti pojedinih stvari i objektivno korisnog rada. (čl. 149. ZV). Vrijednost korisnog rada se određuje prema tome koliko je proizvod prerade vrijedniji u odnosu na stvar koja je prerađena, odnosno za koliko je vrijednost nove stvari veća od zbroja vrijednosti sjedinjenih stvari. Dakle, korisnim radom se smatra onaj rad koji stvori novu stvar čija je vrijednost veća od zbroja svih sjedinjenih stvari. Ako rad nije veći od traženog iznosa, preraditelj nema pravo na suvlasnički dio a prema njemu bi se, ako pravila obveznog prava dopuštaju, mogla potraživati i naknada. Ako se, pak, sjedine vlasnikova stvar i tuđi korisni rad novonastalu stvar stječu u suvlasništvo, vlasnik prerađene stvari (načelo supstancije) i preraditelj (proizvodno načelo) u razmjeru vrijednosti stvari i korisnog rada u trenutku kada je od te stvari preradom nastala nova stvar. Učinci prerade, odno-

cedit priraštaj nekretnine slijedi pravnu sudbinu zemljišta iz čega proizlazi da je vlasnik nekretnine vlasnik svega onoga što je s njom razmjerno trajno povezano.

26) Zemljišne čestice su u katastru zemljišta označene posebnim brojem i nazivom katastarske općine u kojoj se nalaze zbog čega se i nazivaju katastarskim česticama (čl. 2. st. 1. ZZK). Treba napomenuti da oznake katastarskih čestica trebaju biti usklađene u zemljišnim knjigama, katastru zemljišta te katastarskim planovima (čl. 10. st. 1. ZZK). U slučaju njihove neusklađenosti za pravni promet i knjižna prava će biti mjerodavni podaci iz zemljišnih knjiga sve dok se ne promijene u skladu sa zakonom (lč. 10. st.3. i 4. ZZK).

27) Vidjeti: čl.148. st. 2. i 3. ZV

sno prestanak prava na dosadašnjoj stvari (stvarima) te nastanak prava vlasništva na novonastaloj stvari događaju se u trenutku prerade i samom činjenicom prerade.

Pošten suvlasnik (bivši vlasnik bez čije krivnje je stvar prerađena) ima pravo zadržati cijelu stvar za sebe i isplatiti ostale ili novonastalu stvar ustupiti drugima uz naknadu, odnosno ima pravo na razvrgnuće isplatom.²⁸ Ako su svi poštteni, suvlasnik čija je stvar najviše vrijedila ima pravo otkupiti novonastalu stvar. Ovakvo pravo na razvrgnuće ne pripada preraditelju. On je, naime, pridonio spajanju bez volje vlasnika pa se smatra odgovornim odnosno krivim za nastanak nenamjernog suvlasništva (čl. 149. st. 2. ZV). Preraditelju bi pripadalo pravo na razvrgnuće isplatom samo u slučaju kada je i on ujedno i jedan od bivših suvlasnika (i njegova stvar je sjedinjena) a nije kriv što je preradio tuđe stvari. U tom slučaju on ima suvlasnički dio glede ugrađene stvari a i glede uloženog korisnog rada. ZV ne sadrži odredbu po kojoj bi sam preraditelj stekao vlasništvo novonastale stvari.

Ako, pak, netko preradi više stvari različitih vlasnika u novu stvar, riječ je o sjedinjenju s elementima prerade. Naravno, ovo se odnosi, također, na slučajeve gdje nije postojao poseban pravni odnos između vlasnika materijala i preraditelja. To opet znači da će se primjenjivati pravila zakona po kojima će ovdje i preraditelj moći steći pravo suvlasništva ako ishodi odluku suda kojom se ne dopušta uspostava prijašnjeg stanja. Kada uspostava prijašnjeg stanja nije moguća, ili nije dopuštena (preraditelj je ishodio takvu odluku suda), tada glede proizvoda prerade u koji su sjedinjene stvari različitih vlasnika nastaje nenamjerno suvlasništvo (*communio incidens*) među preraditeljem i svima čije su stvari prerađene u novu stvar.²⁹

Ovisno o vrijednosti vlasnikovih stvari i uloženog objektivno korisnog rada svatko će steći razmjern suvlasnički dio. Tako se ovdje ne javlja problem naknade za korist na koju bi bio obavezan stjecatelj proizvoda bilo da je to bio preraditelj bilo vlasnik materijala. Ovaj problem je postojao prije donošenja ZV i postavljao se uvijek kada između preraditelja i vlasnika materijala nije nastajalo suvlasništvo. Čak ZOVO taj problem naknade nije posebno regulirao, nego su se primjenjivale odredbe ZOO-a (1111 - 1120), odnosno pravila o verziji i kondikciji. Kod ovog nastalog nenamjernog suvlasništva u slučaju razvrgnuća poštteni suvlasnici, odnosno nekrivi bivši vlasnici imaju pravo na diobu isplatom. Ovo pravo, u pravilu, ne pripada preraditelju osim ako je i on jedan od bivših nekrivih suvlasnika.

Osim stvarnopravnih učinaka nastaju i obveznopravni (zahtjev za naknadu) koji se rješavaju po pravilima obveznog prava. S obzirom da su, u biti, pravila ABGB-a³⁰ (§415.) ista za preradu i sjedinjenje takvo rješenje je prihvatio i ZV osim onog dijela

28) Vidjeti: čl. 149/2 ZV

29) Gavella, N., Josipović, T., Gliha I., Belaj, V., Stipković, Z., Stvarno pravo, Informator, Zagreb, 1998., s. 407.

30) O ovim pravilima više u nastavku rada; inače, ABGB, s kojim je RH povijesno povezana, seže iz 1811. godine i jedna je od najvažnijih kodifikacija s početka XIX. st. Stupio je na snagu 01. 01. 1812. Ovo veoma značajno kodifikacijsko djelo je utemeljeno na principima rimskog prava. Radovi na njemu su trajali dvadesetak godina, od 1970. godine. Ono je i danas na snazi u Austriji, jasno, s pridodanim mu novelama. Više o tome: Gams, A., Đurović, Lj., Uvod u građansko pravo, Naučna knjiga, Beograd, 1980., s. 25 - 27. U dijelove Hrvatske ABGB je uveden 01.05. 1853. i to pod nazivom Obći austrijski građanski zakonik. Ovaj zakon je Hrvatska zadržala kao svoj nakon pada Bachovog apsolutizma 1860. i to pod nazivom Opći građanski zakonik ili OGZ. Vidjeti: Gavella, N., Građansko pravo u Hrvatskoj i kontinentalnoeuropski pravni krug – u povodu 40. godišnjice stupanja na snagu OGZ-a u Hrvatskoj, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 4/93., s. 335 - 375.

§415. ABGB-a gdje poštenu suvlasnik, čija je vrijednost stvari najveća, ima pravo zahtijevati isplatu od drugih poštenih suvlasnika. Po odredbi ZV on može samo isplatiti ostale suvlasnike, a ne i tražiti isplatu ako je vrijednost njegove stvari najveća.

2.3. Prerada stvari prema propisima ABGB-a

Propisi §§414 ff se odnose na sjedinjenje i preradu tuđih stvari bez postojanja suglasnosti njihovih vlasnika. Riječ je i ovdje o izvornom stjecanju jer kad bi postojao pristanak vlasnika, govorili bismo o derivativnom stjecanju vlasništva. Prerada, sjedinjenje ili poboljšanje postojećih stvari ne predstavlja problem ako se ona obavlja od strane samog vlasnika. Isto je i kada preradu i poboljšanje ne radi vlasnik ili ako se sjedine stvari različitih vlasnika ukoliko se one mogu vratiti u svoje prethodno stanje (§§414, 415). U austrijskoj literaturi³¹ pod preradom se podrazumijeva proizvođenje, prema shvaćanju u prometu, jedne nove stvari na način da se njenim preoblikovanjem mijenja namjena te iskoristivost dosadašnje stvari. Ona zapravo nastaje iz stare stvari jedne osobe i djelatnosti druge: sjedinjuju se stvar i rad. Primjerice, misli se na takve promjene koje nastaju kada se od tkanine sašije odijelo, od zlata napravi nakit, od dasaka regal, kada slikar na tuđem platnu naslika sliku.. Međutim, fotokopija dokumenta se ne smatra preradom originala. Sporno je pitanje treba li promjena značiti i povećanje vrijednosti stvari. Uglavnom se smatra da ako je rad djelovao na porast vrijednosti stvari tada vlasnik stvari i preraditelj stječu suvlasništvo nad njom razmjerno gospodarskoj vrijednosti njihovih doprinosa.

U toj literaturi³² nalazimo i sljedeći primjer: "Ako broš izrađen od tuđeg zlata ima vrijednost od 1.200 eura, sirovo zlato je vrijedno 800 eura a prerada je povećala vrijednost za 400 eura, nastaje suvlasništvo u odnosu 2:1". Ako, pak, preradom nije nastala nova vrijednost, ne može se preraditelju dodijeliti suvlasništvo: stvar pripada vlasniku materijala. ABGB je prihvatio Justinijanovo pravilo koje se odnosi na kriterij rastavljivosti s tim da je austrijska pravna doktrina i sudska praksa to pravilo korigirala. §414 kaže da tko preradi tuđu stvar, tko ju sa svojom smiješa, pomiješa ili spoji, ne stječe time vlasništvo nad njom a §415 dodaje kako je bitno može li se, u tom slučaju, izvršiti restitucija ili ne. Ako se može izvršiti restitucija, svatko ostaje vlasnik svoje stvari i ima pravo na njezin povratak.

ABGB je korigirao rimsko načelo kojim se, po pitanju nastanka nove stvari i restitucije, zanemario rad prerađivača jer se gledalo samo na to može li se uspostaviti ranije stanje materije. Naime, uzeo je u obzir §483, po kojem je restitucija nemoguća ako bi izazvala nesrazmjerno velike troškove, odnosno uništavanje vrijednosti (štetu) onima čije se treba razdvajati.³³ Tako je nemoguće povratiti iz tuđeg drveta izrađenu statuu ili istu izlivenu od tuđeg materijala, s umjetničkom vrijednošću, a da se ta vrijednost ne

31) Izvori: /Koziol/Welser/, *Bürgerliches Recht*, Band I: Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht, 12. izdanje, 2000., s. 283. i 284. te Gschnitzer/ Fasteberger/ Barta/ Call/ Eccher/, *Osterreichisches Sachenrecht*, 2. izdanje, 1985. s. 91 - 93.

32) Vidjeti: Koziol/Welser/, *Bürgerliches Recht*, Band I: Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht, 12. izdanje, 2002., s. 284.

33) Izvor: Gschnitzer/ Fasteberger/ Barta/ Call/ Eccher/, *Osterreichisches Sachenrecht*, 2. izdanje, 1985., s. 93. Za razliku od ABGB-a, koji se oslanjao na Justinijanov kriterij rastavljivosti, njemački BGB i švicarski ZGB su pitanje procjene da li je nastala nova stvar preradom prepustili shvaćanjima 'u prometu' odnosno u svakodnevnom životu.

uništi. Međutim, ABGB nije prihvatio pravilo da materijal prirasta radu kao niti pravilo da je pravni učinak ovisan o poštenju preraditelja. Ako bi se stvar mogla vratiti u prijašnje stanje – vraćala bi se svom dotadašnjem vlasniku i to na trošak preraditelja. Ovaj je, osim toga, dužan shodno pravilima o građanskopravnoj odgovornosti naknaditi pro-uzrokovanu štetu.

Ako se stvar ne bi mogla vratiti u prijašnje stanje, prema §415. vlasnik preradenog materijala i preraditelj postali bi suvlasnici bez obzira na poštenje ili nepoštenje. Utvrđene su iste pravne posljedice za preradu i sjedinjenje, premda se razlikuju po tome što rad nije materijalne prirode, nego ga se materijalizira u novoj stvari. U ABGB-u, dakle, nema odredbe po kojoj bi sam preraditelj stjecao vlasništvo proizvoda. Poštenje i nepoštenje postaju bitni samo kada jedan od suvlasnika zatraži diobu isplatom. Tako, pošte- ni suvlasnik može tražiti diobu isplatom i to s pravom izbora da on isplati ili da bude isplaćen. Ako pak nisu u odnosu poštenog i nepoštenog, pravo na diobu isplatom ima onaj suvlasnik čiji je suvlasnički dio veći. Naime, svaki od njih ima pripadajuću mu su- vlasničku kvotu u ovisnosti od vrijednosti materijala i vrijednosti uloženog rada. Dakle, ako se zajednica razvrgava bez obostrane suglasnosti, primjenjuju se pravila zasnovana na kriterijima poštenja i veće vrijednosti.

Smatra se da je prerađivač nepošten ako je znao, odnosno ako je morao znati da bespravno rabi tuđi materijal. Treba napomenuti da kada vlasnik materijala zadržava novu stvar za sebe, preraditelju naknađuje vrijednost uloženog rada po najnižoj cijeni koju određuju vještaci ili stvar prepušta prerađivaču uz zahtijevanje naknade za utroše- ni materijal po najvećoj tržišnoj vrijednosti. Naravno, u oba navedena slučaja ima pravo na naknadu štete prema općim pravilima o građanskoj odgovornosti.

Ako je, pak, preraditelj bio pošten a vlasnik materijala nepošten, pravo izbora pri- pada preraditelju. Kriterij veće vrijednosti se primjenjuje, kao što je napomenuto, ako su obje strane poštene pa tu pravo izbora pripada onome čija je vrijednost veća (rada ili materijala).³⁴

4. Zaključak

U ovisnosti od toga po kojem kriteriju se prosuđuje je li nastala nova stvar (proi- zvod) te uz koje pretpostavke proizvod stječe vlasnik (vlasnici) materijala a uz koje pre- raditelj, kada ugovora nema, razlikuju se rješenja glede stjecanja vlasništva proizvoda u različitim pravnim poredcima. U suvremenim tržišnim uvjetima poslovanja gdje je ugovor važan instrument istog ovo pitanje i njegovo zakonsko rješenje dobiva dodatno na značenju poradi razloga pravne sigurnosti. Budući da kod prerade preraditelj kori- snim radom pretvara jednu ili više stvari u novu stvar – proizvod, primijenilo se u RH načelo supstancije u prvom redu, a samo podredno kombinacija ovog i proizvodnog načela. Naime, usvojeno je pravilo da ukoliko se stvari prerađene mogu vratiti u prijaš- nje stanje, svakom vlasniku će se vratiti njegovo (čl. 148. st. 2. ZV) pri čemu, jasno, pro-

34) Njemački BGB i švicarski ZGB nisu prihvatili kriterij rastavljenosti niti su pitanje nastanka nove stvari preradom tretirali kao filozofsko pitanje odnosa materije i forme. Oni su tu dvojbu riješili shvaćanjima koja u prometu postoje o tome. Kroz obje kodifikacije provlači se stajalište kako nastale vrijednosti treba sa- čuvati onaj tko ih je stvorio a ne razoriti ih. Ovako stajalište, jasno, ne pridonosi pravnoj sigurnosti. O tome: Gavella, N., Stjecanje prava vlasništva preradom, sjedinjenjem, izgradnjom zgrade i odvajanjem plodova, s. 42. i 46.

pada rezultat prerade. No, ako je taj rezultat od posebne kulturne vrijednosti, preraditelj može od suda zatražiti odluku kojom se određuje da je uspostava prijašnjeg stanja nedopuštena (čl. 148. st. 3. ZV) pri čemu dolazi do izražaja proizvodno načelo. Kada iz nekog od razloga nije moguće vratiti stvari u prijašnje stanje, kombinira se primjena načela supstancije i proizvodnog načela pa po tome proizvod stječu u suvlasništvo vlasnik prerađene stvari i preraditelj (čl. 149. st. 1. ZV).

Prema važećim propisima RH nekretninu se više ne može, kao ranije, preradom pretvoriti u novu nekretninu. Naime, nekretnina je definirana geometrijski određenom površinom zemljišne čestice (čl. 9. st. 1-3. ZV i čl. 2. ZZK). Za razliku od ZOVO-a koji zgradu nije smatrao priraštajem zemljišta nego novom stvari nastalom preradom materijala u zgradu ZV je pak definirao pojam zgrade kao svaki građevinski objekt koji se razmjerno trajno povezoao sa zemljišnom česticom na njezinoj površini ili ispod nje (čl. 152. st. 5. ZV). Naglašeno je, također, da se samo pokretne mogu preraditi. S obzirom da se nekretnine više ne mogu preraditi, njima mogu samo prirasti po načelu atrakcije tuđe stvari, rad i novac. Onima čije su stvari, odnosno rad i novac prirasli, pripada samo obveznopravni zahtjev. Ovakvim poimanjem nekretnine pridonijelo se pravnoj sigurnosti u prometu nekretnina. To je od velike važnosti s obzirom da današnja tržišna načela zahtijevaju mogućnost kreditiranja koje je nezamislivo bez pouzdanog osiguranja potraživanja nekretninom.

Dajući prednost supstancijalnom načelu ZV, jednako kao ni ABGB, ne sadrži odredbu po kojoj bi sam preraditelj stekao vlasništvo novonastale stvari kao što je to bilo moguće u ZOVO-u (kao i njemačkom BGB-u i švicarskom ZGB-u, pod određenim uvjetima). Treba istaći i da je prijašnje rješenje ZOVO-a sadržavalo različita pravila za sjedinjenje i preradu, što danas u ZV nije slučaj zbog usvajanja kriterija rastavljivosti kako za preradu tako i za sjedinjenje. Nadamo se da će takva rješenja biti usvojena i u novom Zakonu o stvarnim pravima BiH, premda objavljena radna verzija Nacrta ne govori tome u prilog.

Danas su u ZV, po uzoru na ABGB (§415), usvojena u biti ista pravila za sjedinjenje i preradu s određenom korekcijom. Naime, nije prihvaćen samo onaj dio §415. ABGB-a gdje poštenu suvlasnik, čija je vrijednost stvari najveća, ima pravo zahtijevati isplatu od drugih poštenih suvlasnika. Po odredbi ZV on može samo isplatiti ostale suvlasnike a ne i tražiti isplatu, ako je vrijednost njegove stvari najveća. Naime, ovom odredbom ZV je, s razlogom, ublažio ABGB-ovski kriterij veće vrijednosti koji bi, da je usvojen, ekonomski pogodio (zbog visine otkupnine) one suvlasnike koji imaju mali suvlasnički dio, bez interesa da zadrže stvar i isplate onoga koji ima najveći udio u suvlasništvu. Iz navedenog proizlazi da su pozitivnopravni propisi koji uređuju preradu u RH u skladu s načelima primjerenim suvremenom razvijajućem tržišnom gospodarstvu i njegovim zahtjevima te da ovakva rješenja trebaju biti uzorom i u normiranju prerade u BiH čiji propisi su u procesu donošenja.

SPECIFICATIO

Summary

In conditions of lacking any other legal basis (except the law), there are different solutions in different legal systems for acquisition of ownership of processing thing (product), depending on judging criteria whether a new thing (product) created during it's processing belongs to owner of the material (involved in the product), or to the person who has processed a thing. In contemporary conditions of market competition where the contract is important instrument, this question becomes more valuable in concern of legal safety.

From the ages of classical Romain Law it has been disscused about judging criteria whether is new thing (product) created during it's processing or not, where is the border line between old and new thing and who becomes the owner of processed thing. In this article it has been mostly discussed about solutions of this subject according to the new regulations of Republic of Croatia and their campatibility to nowadays market principles. Taking in consideration that Bosnia and Herzegovina has just started a process of creating new regulations with intention of developping and improving the old ones, the author finds the experiance of neighbour country important and helpful in that process.

Key words: specificatio, producer, owner of the material, accessio, principle of the substance, principle of the production